

NOOR omgång III

Samtalsgrupp för unga kvinnor
utsatta för våldtäkt

Rapport
November 2007

"Livet har blivit lättare att leva"

Sammanställd av
Maj-Britt Franzén
Anna-Lena Näsström

NOOR omgång III – vårterminen 2007	3
Varför samtalsgrupp igen vid Kista Ungdomsmottagning?	3
Vilka kvinnor kan delta i NOOR-grupperna?	3
Vad är det som utmärker NOOR-gruppernas samtalsmetod?	4
Genomförandet av NOOR omgång III	6
Rekrytering	6
Kort sammanfattning	7
Vilka var med i gruppen?	7
Tidigare professionella kontakter	7
Genomförande	8
Flickan och Hedern	9
Ledarnas reflektioner kring att leda NOOR omgång III	10
Flickornas röster om att delta i NOOR-gruppen	11
Några sammanfattande rader	12
Hur vi fortsätter? Om NOOR IV	13
Litteratur	14

NOOR omgång III – vårterminen 2007

Projektet NOOR omgång III har pågått sedan 1 september 2006 fram till 31 aug 2007.⁽¹⁾ Syftet är att återuppta och vidareutveckla den samtalsmetod kring samtalsgrupper för unga kvinnor (15 - 23 år) utsatta för sexuellt våld som formades under perioden september 2002 till augusti 2003 vid Kista Ungdomsmottagning, då med ekonomiskt stöd från Brottsofferfonden i Umeå.

I rapporten är fokus på samtalsgrupperna, men som det framgår av texten använder vi NOOR-upplägget i enskilda samtal. Så även när det inte pågår grupp använder och vidareutvecklar vi NOOR-metoden.

Varför samtalsgrupp igen vid Kista Ungdomsmottagning?

Juni 2003 avslutade Kista Ungdomsmottagning den *första* bearbetande samtalsgruppen för våldtagna kvinnor.⁽²⁾ Det som uppskattades mest var möjligheten att få träffa andra som varit med om liknande våld. Kvinnorna kände sig inte längre lika ensamma – vilket hade betydelse för respektive deltagares läkande process.

Samtidigt är det viktigt att påpeka att alla inte vill eller kan delta i gruppsamtal; några gav uttryck för att de inte skulle ha vågat samtala med andra om sina erfarenheter. Andra berättade om omöjligheten att vara borta samma tid i 13 veckor utan att det ställde till problem hemma. Många av dem som vi möter kan inte berätta hemma – det skulle kunna innebära en risk för deras liv.

Erfarenheterna av att ha samtalsgrupp på ungdomsmottagningen har varit så positiva att det för oss blivit en självklarhet att kunna erbjuda våra besökare detta.

Vilka kvinnor kan delta i NOOR-grupperna?

Det som generellt går igen för kvinnor utsatta för sexuellt våld är motståndet att definiera sina erfarenheter som våldtäkt. Omskrivningar som ofta används är: *dåligt sex*, *sexuellt utnyttjad* eller *sex mot sin vilja* (Grände 2005; jfr Jeffner 1997). De kvinnor som varit med om en överfallsvåldtäkt har sällan problem att definiera sina erfarenheter som våldtäkt. Men när

¹ Anledningen till namnet NOOR omgång II är att vårterminen 2003 genomförde Kista Ungdomsmottagning sin **första** samtalsgrupp för unga kvinnor utsatta för våldtäkt. Noor II pågick under våren 2006. I följande rapport presenteras Kista Ungdomsmottagnings tredje samtalsgrupp.

² Se rapport ”Skönt att träffa andra – men sorgligt att vi är så många. Att starta och genomföra stödgrupper för våldutsatta tjejer. Kista Ungdomsmottagning. Stockholms stad..

kvinnan känner förövaren, och om samvaron börjat med ömsesidigt hångel blir det svårare att definiera fortsättningen som våldtäkt (ibid).

I informationsmaterialet om Kista Ungdomsmottagnings gruppverksamhet använde vi därför formuleringar som *sex mot din vilja eller tvingad till sex* för att fler kvinnor skulle känna sig tilltalade, vilket visade sig fungera. I början av grupprocessen omtalade inte deltagarna sina erfarenheter som våldtäkter, men ju längre ”resan” gick desto lättare blev det för kvinnorna att kalla sina erfarenheter för våldtäkt. Denna definitionsresa visade sig vara viktig för deltagarna.⁽⁴⁾ Den underlättade för dem att släppa skuld och skambördan; *som offer för ett brott kan man aldrig ställas till svars*.

De kvinnor som bäst tillgodogör sig NOORs samtalsmodell är de som har kommit ur den akuta krisen. Fokus i upplägget ligger inte på den första akuta krisen utan samtalen bygger på att övergreppen ligger bakåt i tiden och inte på ”ytan”. I den akuta fasen behöver man diskutera teman som exempelvis *hur hantera akut rädsla, inte våga gå ut, att alla män upplevs som hotfulla, rättsprocess*, för att komma vidare. Dessa teman finns med i NOOR-upplägget, men som ett redan upplevt och passerat stadium. I NOOR-grupperna kan man säga att upplägget går ut på att *få fatt i* inkapslade, många gånger förträngda, känslor – både emotionellt och kroppsligt - så att deltagarna inte längre behöver ha exempelvis sömnproblem, panikångest eller flashbacks vid sexuell samvaro.

Mot bakgrund av detta tackar vi därför nej till de kvinnor som vill börja i samtalsgrupp i direkt anslutning till våldtäkten och erbjuder dem istället enskilda samtal för att komma ur den första akuta krisen. ⁽⁵⁾

Vad är det som utmärker NOOR-gruppernas samtalsmetod?

Unga kvinnor som vi har mött genom åren har berättat om hur de vänt sig till olika stödjande verksamheter för att få bearbeta sina våldserfarenheter. Det gemensamma som förmedlas är att den professionella ”lyssnaren” efter en å två samtal lämnar våldserfarenheten och istället börjat fokusera på exempelvis familjesituation eller skola/arbetssituation, vilket inte har följt tjejernas behov. Har man utsatts för ett trauma kan man ha ett motstånd mot att prata om händelsen. Enligt vår erfarenhet är det ett ganska vanligt försvar. Som behandlare kan det då vara lätt att haka på, speciellt om man tycker att det är svårt att prata om sexualitet i allmänhet och sexualiserat våld i synnerhet.

⁴ Detta är hämtat ur vår Noor rapport omgång II då dessa erfarenheter kvarstår, med ett undantag se avsnittet ”Flickan och Hedern”

⁵ AVK (akutmottagningen för våldtagna kvinnor på SÖS) har startat samtalsgrupper för de kvinnor som är i den akuta fasen.

För att kunna bearbeta erfarenheter av sexuellt våld, har vi noterat, att det är viktigt att fokusera på våldet och dess konsekvenser *över tid*.

Mot bakgrund av detta har vi utvecklat en samtalsserie som sätter våldet och dess konsekvenser i fokus. (6) Den strukturerade samtalsserien utvecklas tillsammans med kvinnorna utifrån deras behov, men även forskning om våld & trauma spelar in i upplägget (jfr Grände 2005). Att ha upplevt sexuellt våld sätter sina spår både känslomässigt och kroppsligt, vilket kräver att våldserfarenheterna diskuteras i detalj över tid. Att få prata om övergreppen mellan tio till femton gånger underlättar processen att leva med sina våldserfarenheter.

⁶ Upplägget är inspirerat av Team för Våldtagna Kvinnors samtalsupplägg för grupp.

Genomförandet av NOOR omgång III

Rekrytering

Som vanligt är det en lång startsträcka innan man får ihop en full grupp. Vi hade bestämt oss för att inte starta innan vi hade 6 flickor som uppgivit att de ville gå i grupp och som bedömdes klara av det. Alla bedömningssamtal genomfördes av en av gruppledarna. Det gjorde att den processen tog längre tid.

Det var många som vid en första kontakt sa att de var intresserade men som sedan inte kom på inbokade tider och som inte hördes av, inte svarade på sms etc.

Minderåriga

I våra tidigare grupper hade inte någon varit under 18 år. Den här gången var tre stycken minderåriga. Därför inbjöds föräldrarna till dessa flickor att delta i det första bedömningssamtalet. En förälder nappade på detta och fick ingående information om vad det skulle innebära för dottern att delta i en bearbetande grupp. En flicka var 14 år, det vill säga under den åldergräns vi satt, men bedömdes som tillräckligt mogen för att kunna tillgodogöra sig gruppbearbetning. En flicka var vi tveksamma till om hon skulle kunna må bra av att gå i grupp då det fanns en oro att vuxna definierat hennes utsatthet. Med henne krävdes det fyra individuella samtal samt att ärendet drogs i handledning innan vi var övertygande om att grupp var lämpligt för henne.

Rekrytering utifrån

I vår förra rapport (Noor II nov 2006) noterade vi att det kan ha varit svårt för andra att presentera gruppen på ett positivt sätt för flickorna. Den här omgången kom bara en flicka från vår mottagning. Alla andra kom via information från andra ungdomsmottagningar, skolkuratorer och skolsköterskor. Detta kan tolkas som att vi lyckats förankra gruppens betydelse hos andra professionella. (Se även NOOR omgång II ”motivation är a & o”)

Kort sammanfattning

Sex flickor sa att de skulle komma till vårt första möte. Det första mötet är en ”lära känna gång”, efter andra mötet stängdes gruppen. En flicka satt på tunnelbanan i riktning mot Kista men insåg att hon inte hade modet att komma till första mötet. Gruppen kom att bestå av fem flickor i åldern 14-22 år som deltog alla 13 gångerna.

Vilka var med i gruppen?

Gruppdeltagarna hade olika erfarenheter av våld. Från överfallsvåldtäkt av okänd man till mer eller mindre känd ung man, samt där kontakt togs via Internet. Till skillnad från NOOR omgång II hade dessa flickor inte erfarenhet av upprepat våld. För flertalet av flickorna var detta deras första sexuella kontakt.

Två av flickorna levde så kallade hedersrelaterade liv.(lever i patriarkala strukturer) Det var de två äldsta flickorna. Den ena flickans familj visste inget vare sig om våldtäkt eller om att hon deltog i en gruppverksamhet. Detta möjliggjordes då hon flyttat hemifrån. Den andra flickans familj hade fått reda på att hon utsatts för en överfallsvåldtäkt via ett brev som polisen skickade hem. Hennes föräldrar kände till att hon gick i grupp.

Flickor från s.k. hedersrelaterade kulturer har tidigare gått på enskilda samtal enligt modellen. Det var en ny erfarenhet för oss att de kunde delta i grupp

Åldersspridningen var mellan 14 år till 22 år. Den största spridning vi har haft i våra grupper. Den sexuella erfarenheten varierade stort, från att ha en flerårig relation till att inte haft något vaginalt samlag. En flicka definierade sig som bisexuell. Hon hade enligt egen definition inte debuterat sexuellt, vilket inte alls innebär att hon var sexuellt oerfaren.

Tidigare professionella kontakter

Två av flickorna hade tidigare haft enskilda samtal med en kurator på ungdomsmottagningen medan två haft BUP kontakt där våldtäkten varit i fokus under de två till tre första samtalen. Som vi påpekat i Noor II så tappar oftast andra hjälpinsatser fokus på våldet efter några samtal och övergår till aktuella problem i vardagen.

I den här gruppen träffade vi flickor som upplevde att bemötandet av professionella hade varit kränkande. En flicka som besökt en ungdomsmottagning några dagar efter våldtäkten blev erbjuden kondom då hon skulle gå. Det gav henne en upplevelse av att det inte ”var så farligt”. Det kan ha försvårat hennes vilja att söka hjälp.

Genomförande

Deltagarna träffades 13 gånger en gång i veckan á två timmar per gång. Varje träff inleddes med fika. Sessionerna var strukturerade utifrån tema. Gruppledarnas uppgift var att via utarbetade frågor, kopplade till gångens tema, möjliggöra för deltagarna att sätta ord på sina erfarenheter av sexuellt våld. Metoden var ”**runda**” som fördelade ordet i turordning. Skriv och ritövningar användes också för att hjälpa deltagarna att hitta sina egna berättelser om sina våldserfarenheter. Något som var nytt denna gång var att en av gruppledarna hade erfarenhet av psykodrama och att vi började använda oss av den metoden vid vårt första möte för att skapa trygghet i gruppen.

Psykodrama är en metod där man utforskar sig själv genom både ord och handling. Det finns flera tekniker som används i psykodrama. Ett av dem är rollbytet. Man ”går i roll av” en annan person, det vill säga man spelar en annan person och får då se på sig själv med den andres ögon. Rent tekniskt använder man en stol som symboliserar den person eller sak man spelar. Dock går man aldrig in i en ”förövarroll”.

Som inledningsövning vid första träffen använde vi oss av att göra statyer av våra kroppar som visade känslan av hur det var att vara på första gruppträffen. Varje ”staty” fick sedan gå ihop med en annan staty och berätta om känslan.

Rollbytet använde vi oss av den gång vi pratade om polisanmälan. Då blev en stol Domaren Världsbäst. Domare Världsbäst dömde perfekt i alla våldtäktsmål. Alla flickorna fick sätta sig i stolen och spela att de var Domaren Världsbäst. Övningen hjälper till att frigöra och utveckla spontanitet och kreativitet.

Teman

Erfarenhet från våra tidigare NOOR grupper gjorde att vi använde oss av följande teman denna gång;

- Berätta om händelsen,
- Dagen efter händelsen o fram till grupp,
- Omgivningens reaktioner,
- Hur definierar de händelsen
- Skuld & skam
- Förövaren
- Polis
- Tillbaka till händelsen i detalj

- Kropp & sexualitet
- Känslor & självskadebeteende
- Kärlek, sexualitet & relationer
- Framtid & utvärdering

I den här gruppomgången låg fokus på händelsen samlat i början för att avslutas med att se framåt.

Temana kom nu i rätt ordning och det fungerade bättre än tidigare grupper. Se NOOR II

Sexualitet

Endast en flicka kunde uttrycka att hon hade lust och kände kåthet. Det befogade att ha två tillfällen som handlar om kropp och sexualitet och vi övervägde att sätta in en tredje gång men avstod på grund av tidsbrist. Risken att hamna i en relation där man har sex för sin partners skull blir utan att ha hittat sin egen lust väldigt överhängande. Flera av flickorna kunde se att de ställde upp på sex fast de inte hade lust för att deras pojkvänner inte skulle bli sura/arga/ledsna. De tre flickor som hade en relation bröt alla upp ur den efter att gruppen slutat. De hade börjat ställa andra krav på sin partner och såg det destruktiva mönstret de levde i.

Polisanmälan

Nytt för denna omgång var att polisanmälan hade en egen gång. Vi gick igenom praktisk information kring rättsprocessen samt brottsofferstöd. För en av flickorna väntade en planerad rättegång och för henne blev denna gång extra viktig. Två av flickorna övervägde om de skulle göra en polisanmälan under samtalens gång men avstod på grund av att de beförde att de negativa följdverkningarna skulle bli för stora. Här använde vi oss av en psykodramaövning genom att alla fick sätta sig i en stol och vara Domare Världsbäst i ett våldtäktsärende. (Se under Genomförande och psykodrama) Genom denna övning fick alla gestalta den rättvisa som de själva kände att de behövde. Det var en av de saker som en flicka poängterade ett halvår efteråt som mycket central.

Flickan och Hedern

De två flickor som var över 18 år kom från s.k. hederskulturer (lever i en patriarkal struktur). Den ena flickans föräldrar hade, via ett brev från polisen, fått veta vad som hänt. Den andra flickans föräldrar visste inget.

Om man kommer från en etnisk minoritet kan det vara svårt att delta i vår grupp. Risken att man känner varandras familjer och vänner är stor. Rädslan för att rykten ska spridas kan göra att flickor avstår från att delta i gruppen.

Många flickor upplever att ”kompisar” anser att de får skylla sig själva efter en våldtäkt. Ibland är det klart uttryckt, andra gånger är det mer en känsla hos flickan. För flickor som har

växt upp och lever s.k. hedersrelaterade liv blir detta extra påtagligt. Familjens heder vilar på att hon har ett ”obefläckat” rykte. Om familjen får kännedom om våldtäkten behöver det inte betyda att hennes liv är i fara men pressen på henne ökar. Så förutom att hantera sin egen skuld måste hon också hantera familjens skam. En flicka från s.k. hederskulturer *kan* riskera att bli bortgift med sin våldtäktsman eller hotad till döden av sin familj för att hon har skadat familjens heder. De flickor som lever i dessa kontexter är utsatta för en press både psykiskt och socialt samt ibland även fysiskt.

En av flickorna hade varit utsatt för en överfallsvåldtäkt av, för henne, okänd man som blev dömd till fängelse för överfallet. Den flickan kunde under definitionsgången (gång tre) inte säga att hon utsatts för en våldtäkt. Rättssystemet hade definierat det som en våldtäkt men hennes föräldrar ansåg att hon hellre borde ha låtit sig dödas än att våldtagits. Det innebar att hon blev utfrysad ur familjen när det kom fram att hon våldtagits.

Ledarnas reflektioner kring att leda NOOR omgång III

Alla fem deltagarna fullföljde alla gruppssessionerna. Redan efter första träffen accepterade flickorna att de inte fick träffas utanför gruppen så länge vi hade våra möten. Alla flickor kom alla gånger dvs. blev en arbetsgrupp. Gruppen var oerhört villig att jobba med sina svårigheter och lämnade de privata relationerna inom gruppen utanför utan ägnade sig åt att arbeta med sin uppgift – att bearbeta sin våldtäkt. Till skillnad från vår förra grupp som var en beroendegrupp (Bion W. se litteraturlista) dvs. en grupp som aldrig lämnade ”förälskelsefasen”

Ett sätt att tolka denna skillnad är att endast en flicka var ”hemma” på mottagningen och hade en relation till oss gruppleadare. Det fanns inte heller några kopplingar till varandra via skola och kompisar så att man kände igen någon till utseende – alla var lika nya för varandra.

Det som slog oss var betydelsen av att kunna sätta ord på den förnedring som killarna använde vid våldtäkten. För en av flickorna blev detta ett genombrott. Att kunna sätta ord på den förnedring hon utsatts för gjorde att hon kunde börja bearbeta på djupet det hon varit med om och hon började må bättre.

Våldtäkt som första erfarenhet av sexuell samvaro med andra kan bli extra traumatiserande. Avsaknaden av en positiv relation till sex gör att man behöver arbeta dubbelt så mycket med sin egen sexualitet och sin syn på den egna kroppen efter ett övergrepp.

En av gruppleadarna hade gruppen själv vid tre tillfällen. Det gick bra då gruppmedlemmarna speciellt de två äldre gick in och stöttade en av flickorna som mådde dåligt, både med ord och med handling. Det vi kunde se efteråt var att enskilda gruppmedlemmar växte utifrån att de gick in och hjälpte de som mådde sämre. Att vi förberedde flickorna ordentligt innan samt att

den gruppleddare som varit borta fick en ordentlig genomgång om vad som hänt de gånger hon var borta gjorde att det inte märktes så mycket. Men man bör inte vara själv. Svårt att veta hur man ska göra, man kan ju bli sjuk och gruppen kan inte ställas in. Med en ordentligt genomarbetad metod och ett bra upplägg så går det att hålla i en grupp själv även om det inte är optimalt.

Motstånd från anhöriga

Efter att gruppen träffats några gånger var de flera vars partners och föräldrar inte förstod varför de skulle gå i grupp då de mådde så dåligt efter det att de varit på träffarna. De resulterade i att vi skrev ett brev som riktade sig till anhöriga och vi bifogade en skrift från RFSU för att de skulle förstå vad flickorna gick igenom samt för att ge dem stöd i att förstå och kunna hantera sina egna reaktioner/känslor.

Flickornas behov efter avslut

Ingen av deltagarna valde att direkt efter avslutad grupp gå enskilt hos kuratorn. I dagsläget har vi träffat alla flickorna på mottagningen utom en. Två stycken har återkommit på samtal hos kuratorn men då berör det andra svårigheter i livet än våldtäkten. En av de flickorna hade tidigare en annan kuratorskontakt men valde att komma till vår mottagning. Fyra av flickorna har också besökt vår barnmorska dvs. bytt mottagning för att gå till en av gruppleddarna.. Alla de flickor som hade en fast relation bröt upp från den efter avslutad grupp vilket visar att de erfarenheter vi har från tidigare att man i och med att man deltar i gruppen blir medveten om att man inte alltid bejakat sin egen lust utan haft sex för att inte göra sin partner ”ledsen”. Detta tolkar vi som ett gott resultat.

Flickornas röster om att delta i NOOR-gruppen

Deltagarna har fått tre möjligheter att utvärdera gruppsamtalen: i direkt anslutning till sista sessionen genomfördes både en muntlig och skriftlig utvärdering. Efter sex månader genomfördes en uppföljande telefonutvärdering för att se vad som händer med upplevelsen av att ha deltagit i grupp. Den intervjun utfördes av en kurator på mottagningen som inte hållit i gruppen.

För majoriteten av deltagarna blev gruppen det första sammanhanget där deras våldserfarenheter blev tagna på allvar, respekterade och lyssnade till. Det som omtalades som viktigt var att möta andra flickor som varit med om liknande saker. Det hjälpte dem att komma till ro med sina erfarenheter av våld. I nästa led omtalades gruppleddarnas förståelse och bekräftelse som viktig för den läkande processen.

En av flickorna beskrev att det var som ledarna och de andra flickorna skapade ”en mur runt allihop”; runt gruppen. Det kändes skönt för henne och gav henne den trygghet hon behövde för att kunna tala om sina erfarenheter. Det var också en av sakerna som hon sedan tyckte gjorde att hon inte kände sig så ensam.

En av de yngre flickorna kunde inte se att hon mådde särskilt mycket bättre direkt vid gruppens avslutning. Vid en återträff för flickorna i oktober där alla kom berättade denna flicka följande;

”Förra året hade jag bara IG för jag kunde inte koncentrera mig i skolan nu har jag bara IG i två ämnen.”

Det visar oss betydelsen av prata kan ge effekt långt efter gruppen avslutats.

Den flicka som vi var mest tveksam till att hon skulle delta mådde enl. mamman så mycket bättre efteråt och hade vuxit som person, något som mamman kopplade till gruppen. Hon mådde vid intervju tillfället sämre då hennes ärende skulle upp i rätten samma vecka.

Till skillnad från NOOR II som sa att de ville fortsätta träffas så har denna grupp fortsatt att träffas. Man bokade in att träffas på gruppens ordinarie tid och första mötet hade temat Magdans.

Den uppföljande telefonutvärderingen visade att deltagarna mådde bättre sex månader efter gruppens avslut än vad de gjorde innan gruppen hade startat. En av gruppdeltagarna tyckte att det skulle ha behövts mer tid för att lägga skulden på förövaren.

Känslan av att vara ”färdig” med våldtäktserfarenheterna består.

Några sammanfattande rader

Flickorna beskriver att de mår bättre jämfört med innan samtalsgruppen. De har lättare att hantera relationer och konflikter i vardagen jämfört med tidigare samt de kan koncentrera sig bättre i skolan.

Vi ledare anser att de mål vi hade med gruppen är uppfyllda. Vi har lärt oss mer om gruppprocesser, deltagarna har både lärt sig mer om mäns våld och bearbetat sina egna erfarenheter. Deltagarna upplever själva att de mår betydligt bättre än innan de började i grupp. De har nya verktyg att hantera problem som de möter i vardagen.

NOOR omgång III har fallit väl ut.

Hur vi fortsätter? Om NOOR IV

Ambitionen på Kista ungdomsmottagning är att erbjuda unga kvinnor utsatta för våldtäkt möjligheten att delta i gruppsamtal – inte enbart bearbeta på tu man hand enligt NOOR-metoden. En grupp per år är den ambition vi har. I dagsläget har vi 10 flickor som uttryckt en önskan att gå i grupp och bedömningssamtal inför att starta en ny grupp 2008 är i full gång.

Litteratur

Berg, Lena, Franzén Maj-Britt & Anki Young. (2003) *Skönt att träffa andra – men sorgligt att vi är så många*. Att starta och genomföra stödgrupper för våldsutsatta tjejer. Kista Ungdomsmottagning. Stockholms stad.

Berg, Lena Franzén Maj-Britt *NOOR omgång II* nov 2006 Kista ungdomsmottagning

Grände, Josefin. (2005) *Jag kallade det aldrig för våldtäkt*. Att möta våldtagna kvinnor. ROKS. Tryckeriet AB, Linköping.

Jeffner, Stina. (1997) *Liksom våldtäkt, typ*. Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt. Sociologiska Institutionen. Uppsala Universitet.

Göthberg, Marianne *Våldtäkt drabbar också anhöriga* En rapport från RFSU kliniken

Bion Wilfred *Experiences in groups* 1964